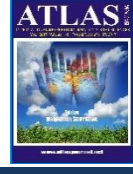

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 27.03.2018

Published Date:31.05.2018

2018 / May

Vol 4, Issue:8

Pp:164-176

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

KIRGIZİSTAN'DA DÖNEMLERE GÖRE BASIN TARİHİ VE GAZETECİLİK FAALİYETLERİ

PRESS HISTORY AND JOURNALISM ACTIVITIES DURING THE PERIOD IN
KYRGYZSTAN

Emrah ALTIOK

Ardahan Üniversitesi, TDE Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı, emrah_altiok@hotmail.com

ÖZET

Günümüzde basın çok önemlidir, bundan dolayı gayri resmi dördüncü güç olarak da adlandırılmaktadır. Sovyetler döneminde basın çok önemli ideolojik bir propaganda vasıtası olarak kullanılmıştır. Çalışmada Sovyet döneminin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar gelen basın ve gazetecilik faaliyetleri dönemlere göre ele alınmıştır. Ele aldığımız dönemlerde Kırgızistan'ın siyasi tarihi, ekonomisi, kültürü hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Çalışmada gazetenin toplum üzerindeki siyasi, ekonomik ve sosyal-kültürel işlevine değinilmiştir. Çalışmada Kırgızistan'ın ilk yerli gazetesine ve günümüze kadarki basın faaliyetlerinin gelişmesi üzerine de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Basın Tarihi, Kırgızistan, Milli Gazete, Kara Kırgız.

ABSTRACT

Today, the press is very important, hence it is also called the informal fourth power. During the Soviet era, a very important ideological propaganda was used. From the first years of the Soviet period to the day-to-day press and journalism activities were studied according to periods. Important information about Kyrgyzstan's political history, economy and culture. The study referred to the political, economic and social-cultural function of the journalist's society. The focus of the study was on the development of Kyrgyzstan's first indigenous journalist and daily journalistic press activities.

Keywords: Journalism, History of Press, Kyrgyzstan, National Newspaper, Kara Kırgız.

1. Sovyet Döneminde Kırgız Basını ve Gazetecilik Faaliyetlerinin Başlaması

Çarlık Rusya'sında 1917 Ekim İhtilali ile rejim değişikliği yapılarak, Bolşevikler iktidara geldi. Yeni Sovyet yönetimi Rusya'da ve Türkistan'da siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda köklü değiştirmeleri bütün ülke çapında başlatmışlardı. Bu bakımdan kültürel, ekonomik, siyasi gelişmede ve öncelikle resmi devlet ideolojisini yaymada Sovyet basınına büyük görev düşüyordu. Günümüz Kırgızistan bölgesinde ilk süreli yayın Rus aydınları tarafından, 1913'te tarımla ilgili materyaller yayınlanan "Prjevalskiy Selskiy Hozyain" (Prjevalsk Köylüsü) dergisidir. Dergi, 4 sayıdan sonra kapatılmıştır. 1914'te Rusça "Pişpekskiy Byulleten" (Pişpek Bülteni), 1916'da "Telegrafny Vestnik" (Telgraf Gazetesi), "Okraina" (Kenar Bölge) gazeteleri yayın hayatına başlamış, ama kısa süre sonra yayın durdurulmuştur. Sovyet gazeteciliği Kırgızistan'da 1918'de ortaya çıktı ve "Pişpekskiy Listok (Pişpek Levhası, 1918), "Golos Proletariata" (Proletarya Sesi, 1919) gibi gazeteler yayınlanmaya başladı.

1924 yılının sonunda Orta Asya halklarının tarihinde önemli olaylar oldu. Komünist Partisinin ve Lenin'in milli siyasetinin neticesinde milli ulusal bölünüş ile sonuçlandı. 1920 yılı Komünist Partisinin müdürü ve kurucusu V. İ. Lenin, Türkistan alanında Milli Sovyet Cumhuriyetlerinin kurulması gerekliliğini gördü. Türkistan'daki Başta Gelen Milletler hakkında projesinde şöyle yazmıştır: 1. Türkistan'ı; Özbekistan'a, Kırgızistan'a ve Türkmenistan'a bölerek haritası oluşturulsun. 2. Bu üç bölge şartı açıklansın.

Fakat ulusal memleketi ayırma isyan savaşıdan sonra mümkün oldu.

1.1. Kara Kırgız Vilayetinin Kurulması Sonrası Basın Faaliyetleri ve İlk Milli Gazetenin Ortaya Çıkması

1924 yılı milli ayırmanın gerçekleşmesi Orta Asya halklarının tekrardan birleşmesine ve onların yeni sosyal millet anlayışı oluşturmasına yardım etti. Halkın kendi memleketine sahip olması sonucu yüzyıllardan beri gelen hedefini gerçekleştirdi. Onların yeni yapıyı kurmasını rahatlatı. SSCB halklarının ortasındaki dostluğu pekiştirdi ve sonunda yeni sosyal milletlerin oluşmasına yardım etti. Bu da kendi sırasında sosyal ekonomisini ve kültürünü geliştirdi. Böylece Kırgız halkının cesaretlenmesine, Türkistan ASSC üyesi olup Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin kurulmasını sağladı.

1924 yılının Ocak ayında XII. Bütün Türkistan Kongresi ve aynı sene Mayıs ayında yapılan Türkistan Komünist Partisi'nin VIII. Kongresi, Orta Asya'da milli cumhuriyetlerin kurulması kararını desteklemiştir. Haziran 1924'te RKP (b) Merkez Komitesi Polit bürosu, 14 Ekim 1924'te ise Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi'nin ikinci dönem toplantısında Orta Asya'da milli devletlerin kurulmasına yönelik karar alınmıştır. Böylece, 14 Ekim 1924'te, başta Orta Asya Sovyet Cumhuriyetleri ile aynı zamanda Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne (RSFSC) bağlı Kara Kırgız Muhtar Vilayeti kurulmuştur.¹ Demek ki, 1924 yılı Kırgız halkının tarihinde dönüş oldu. Bu tarihi olaylar Kırgız halkı için çok önemli idi. Kırgız halkının ekonomisinin ve kültürünün hızlı gelişmesine yardım eden faktörlerden biridir. Kırgızca gazetelerin yayınlanması, SSCB'ye bağlı Orta Asya Cumhuriyetlerinin kurulmasından sonra gerçekleştirilmiştir.

1924 yılına kadar Kırgız dilinde yayınlanan gazete yoktu. Kırgız dilinin sözlü geleneğinde henüz gazete, dergi, kitap, edebiyat, sanat vb. sözler yoktu. Bu da Kırgız halkının kültürel gelişme çağına yıllarca geri kaldığını göstermektedir. Kırgızca yayın olmadığı için, 1924 yılına kadar Kırgız yazarların Kırgızca yazıları Almatı ve Taşkent şehirlerinde Kazak, Özbek ve Tatar dillerinde basılan gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. 23 Nisan 1924'deki Bolşeviklerin, Rusya Komünist Partisi'nin Merkez Komitesinin (kısaltılmış şekli Rusça SK RKP (b)) "yayın ve yayın işlerinde parti yönetimini güçlendirmek" için aldığı kararında, Doğu halklarının özelliklerine uygun gazetelerin çıkarılması, milli cumhuriyetlerde ve vilayetlerde yerli halkın dilinde okul kitaplarının yayınlanması öngörülmüştür. 23-31 Mayıs 1924'te Moskova'da düzenlenen Bolşeviklerin Rusya Komünist Partisi'nin XIII. Kongresinde, milli Sovyet cumhuriyetlerin parti örgütlerine "Sovyet Cumhuriyetlerinde milli, yerli halkın dilinde yazılan basımların yayınlanması ve onların halk ile iletişiminin güçlendirilmesi" görevi verilmiştir.²

Çok geçmeden Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin yönetimi, Kırgız dilinde Erkin Too (Bağımsız Dağ) adlı bir gazete yayınlama kararı almıştır. 1924'te Kara Kırgız Muhtar Vilayeti'nin vilayet parti bürosu (oblpартbyuro), milli dilde yayınlanacak gazete hakkında tüzük hazırlayarak editörler kurulu oluşturdu. Kırgızların kullandığı Arap harfi Kırgız dilinin ses özelliğine tam uyum sağlayamadığından, 1924 yılında gazete çıkarmadan önce, Kara

¹ 14 Ekim, 1924'te kurulan Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Kara Kırgız Muhtar Vilayeti 1925'te Kırgız Muhtar Vilayeti'ne dönüştürülmüş, 1926'te Kırgız Muhtar Cumhuriyeti, 1936'da ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü almıştır.

² İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986, s.469

Kırgız Bilim Komisyon üyeleri tarafından Kırgız diline uygun olarak Arap harfi değiştirildi, bazı gereksiz olan harfler çıkartılarak 24 harf kabul edildi. Bazı yazı kuralları belirlendi. Gazetenin yayına hazırlama işini Kara Kırgız Bilim Komisyonu üzerine almıştır. Gazetenin basımı için, Taşkent'te Sredazgosizdat'ın (Orta Asya Yayınevinin) bir numaralı basımevinde 19 işçinin çalıştığı özel bir atölye hazırlanmıştır. Gazetenin; Bolşeviklerin Rusya Komünist Parti'sinin, Kara Kırgız Vilayet Komitesi'nin ve Revkomu'nun, sendikaların vilayet kurulunun, "Koşçu" Birliğinin ve RLKSM'in Kırgızistan vilayet komitesinin yayın organı olarak çıkması kararlaştırılmıştır.

Kırgız'ın ilk aydını ve gazete hazırlayanların biri İşenaalı Arabayev kendi zamanında şöyle yazdı: ... "Kırgız, Kırgız olduğundan beri ana dilinde gazete, dergi, kitap denen şeyleri bilmeden, bir yönden tüm dünyadaki, diğer yönden kendi yurdundaki hayattan, siyasetten ve medeniyetten geride kalarak karanlıkta kaldı. Şimdi ise kendisi cesaretli halk olduğunu göstererek her zaman istediği bağımsız dağ elde ettikten sonra, Keneş Hükümeti, Kırgızlarda yeni hayattan, siyasetten, medeniyetten ve ilim - bilimden haberdar olsun diye bu gazeteyi çıkartmışlar. Bu gazetenin adı gönlü fetheden ve göze hitap eden "Bağımsızlık" ve "Dağ" kelimelerinin birleşmesinden oluşturuldu"³

Böylece Kırgızca ilk milli gazete olan Erkin-Too (Bağımsız Dağ), 7 Kasım 1924'te, 1917 İhtilali'nin yedinci yıl dönümü münasebetiyle Ekim Bayramı günü, Arap harfleriyle Kırgızca 4 sayfa halinde, 3 bin adet olarak, o dönemdeki Türkistan Sovyet Sosyalist Muhtar Cumhuriyeti'nin başkenti Taşkent'te yayınlanmıştır. Millî bir gazetenin yayını, o tarihten sonra çağdaş Kırgız dilinin ve gazeteciliğinin gelişmesini sağladığı gibi Kırgızistan'ın siyasî ve kültürel hayatında da büyük bir olay olmuştur.⁴

Yazı kurulu kadrosu daha oluşmadığı ve özel eğitim görmüş profesyonel ve tecrübeli gazeteciler o tarihte bulunmadığından Erkin Too'nun ilk sayısının hazırlığını, Taşkent'teki Orta Asya Komünist Üniversitesi'nde ve Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsü'nde okuyan Kırgız öğrenciler yapmıştır. İlk dönemde gazetenin yazı işlerini O.Aliev, E.Arabayev, S.Karaçev oluşturuyordu. Baş editör O.Aliev, editör yardımcısı ise S.Karaçev idi. O dönemde Taşkent'te okuyan K.Karasaev, M.Salihov, M.Akmatov, S.Tleubergenov edebi (yazın) elemanları, müstensih, daktilocu ve düzelticilerdi. Gazetenin Taşkent'te yayınlanmasının sebebi o zaman Kırgız hükümeti Taşkent'te bulunuyordu, Pişpek'e (günümüzde Bişkek) henüz göç etmemişti. Taşkent'te 6 sayısı çıkmış, bazı sebeplerden dolayı sürekli yayınlanamamış, 6 sayıdan sonraki sayıları Pişpek'te yayınlanmıştır. "Erkin Too" yayınlanmaya başladığı ilk yıllarda tecrübe olmadığı için Moskova'da yayınlanan "Pravda" gazetesinin iç ve dış içeriği her zaman örnek olarak kabul edilmiştir.

5 Şubat, 1925'te Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi tarafından kabul edilen Erkin Too gazetesi hakkındaki tüzükte; "ilk olarak gazetenin Komünist Parti ve Sovyet yönetiminin işçi ve köylü kitleleriyle ilişki aracı, şehrin köye etkisinde parti gücünü ve fakir kitleyi sağlamlaştırmaktır. İkinci olarak ekonomik güçleri teşkilatlandırmada, işçi ve köylü sınıfın kültürel ve siyasî seviyelerini yükseltmek için bilim yayma aracı olarak hizmet edeceği" belirlenmiştir.⁵

29 Ağustos, 1927'de Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi, "Erkin Too" gazetesinin adının "Kızıl Kırgızistan" (Kırmızı Kırgızistan) olarak değiştirilmesi hakkında karar çıkarmıştır ve Erkin Too, Kızıl Kırgızistan olarak değiştirilmiştir.⁶

³ "Erkin Too", No:1, 7.Kasım, 1924.yılı

⁴ İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986, s.470

⁵ S.Yusupov, Oçerk İstorii Kulturno-Prosvetitelnoy Raboti v Sovetskoy Kirgizstane (1918-1965), Frunze, 1981, s.62.

⁶ Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, fon 10, liste 1, dosya.121, s. 106.

1927, 1928 ve 1929 yıllarında Kızıl Kırgızistan gazetesinde Kırgızca yazılar hem Arap alfabesiyle hem de Latin alfabesiyle karışık yayınlanmış ve Ocak 1930'dan itibaren tamamıyla Latin harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır. Kırgız Sovyet basınının o dönemdeki ana konusu; Sovyet yönetiminin pekiştirilmesi, yeni sosyalist ekonominin ve kültürel hayatın kökleştirilmesi amacıyla yürütülen mücadeleden oluşuyordu. Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi siyasi kararları gerçekleştirmek, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı sosyalizme uygun hale getirmek için basını çok önemli ideolojik bir alet olarak kullanmış ve gazete materyallerinin içeriğini bu amaca uygun şekilde ayarlamaya çalışmıştır.

2. Savaş sonrası Kırgız Basın Faaliyetleri (1946-1950)

Kırgızistan'da halk çiftçiliğinin yeniden doğuş yıllarında 1946-1958 yılları arasında süreli basın hızlı tempoda gelişti. Ülkede milli 5, bölgede 10, ilçe ve şehirde 70 gazete çıktı. Onların bir defalık tirajı 160 bin sayıya ulaştı. Bu hariç milli 6, toplumsal siyasi ve edebi görkem dergiler çıktı. 1940 yılı savaş zamanında 69 gazete çıktı.

Gazetelerin ve dergilerin düzeltilmesini tecrübeli gazetecilerin yapması, basın organları parti komitesinin günlük yardım etmesi gazete ve dergilerin kalitesini arttırdı. Ülkenin savaştan sonraki yıllarda halkın emek ve siyasi aktiflik açısından yükseltme göstermesi basının vermiş olduğu tesirinin neticesi sonucudur. "Sovetskaya Kirgiziya" gazetesi çalışanlarını arttırmak için yeni Sovyet kuruluşu, yabancı enformasyon ve yerel haberciler sektörlerini oluşturuldu. Yerel haberciler işe alındı.

1945 yılı Temmuzdan başlayıp Kırgızistan'ın KP(b) BK'nın her ay çıkardığı Kırgız dilinde sosyal ve siyasi olan "Komünist" dergisi çıkmaya başladı. Onun boyutları standartlara uygun yapılarak büyütüldü ve tirajı çoğaldı. 1946 yılı genç kuşak gazetelerine zaman ayrıldı. Yerel gazetenin kalkınmasına, BKP(b) BK'nın gazetelerinin bazı sayıları hakkında alınan kararlar yardımcı oldu. Örneğin: "Bölgesel, yerel ve milli gazetelerinin bazıları 1945 yılının 29 Haziranda 4 sayfa olarak çıkması hakkında" kararı kabul edildi. Onlara BKP(b) BK'nın yerel gazetelerin tipik hatalarını ve onları çözme yollarını gösteren sözü oldu⁷.

Yerel gazetelerin işini iyileştirmede "Pravda'daki" görüş ve eleştirel makaleler de çok rol oynadı. Savaştan sonraki yıllarda "Pravda" Orta Asya'daki milli gazetelere her zaman destek veriyordu. 1946 yılı 14 Mayıs'ta Pravda'da "Issık-Göl bölgesel komitesi ve onun gazeteleri" adlı makale 1948 yılı 'Sovetskaya Kirgiziya' gazetesinde yayınlandı.

1952 yılında ilçe ve şehir gazeteleri editörleri ve sekreterleri için bölgesel ve milli gazetelerin ofislerinde staj verildi. İlçe komitesindeki gazete işçilerini hazırlamak için iki yıllık milli siyasi okullarda gazeteci gruplar oluşturuldu. Lomonosov adındaki Moskova milli üniversitesinde gazetecilik fakültesi açıldı. 1946 yılının 22 Martında "Pravda'da", "Çok uluslu memleketlerin güçlenmesinin ve incelenmesinin büyük programı" adlı ana makale yayınlandı⁸

Dördüncü beş yıllık planın esas görevlerini geniş çaplı propaganda etme amacıyla "Kızıl Kırgızistan", "Sovetskaya Kirgiziya" gazetelerinde birçok karikatür sayfaları yer aldı. Karikatürlerde Kırgız Vilayeti'nin yeni beş yıllık gelişmesinin perspektifi gösterildi. Onların bazıları: "Sosyal Endüstrinin Yeni Başarıları" ("Kızıl Kırgızistan" 7 Nisan 1946 yılı), "Yeni Beş Yıllıkta Hayvancılık" (10 Nisan 1946 yılı) "1946-1950 Yıllarında Kırgızistan'da Halk Hayvancılığın Gelişmesi" (17 Mayıs 1946) basının beş yıllık planında çiftlikteki görevlerini de geniş bir şekilde anlattı.

⁷ Mambetsaiyev T. M. 'Kırgızistan'ın basını sosyalizm ve komünizme giriş zamanında' Frunze, 1984

⁸ 'Kırgızistan'da ilçe basını ve onun gelişmesi', Frunze 1989

1949-1950 yılları “Kızıl Kırgızistan” (Kırmızı Kırgızistan), “Sovyetkaya Kirgiziya” (Sovyet Kırgızistan), “Lenincil Caş” (Leninci Genç) ve bölgesel gazetelerin sayfalarında o zamandaki çiftçilerin önde gelenleri hakkında çok ilginç materyaller yayınlanıyordu. Gazeteler çiftçilere kaliteli hasat için ne yapılması gerektiğini öğretmeye çalışıyordu. Basın beş yıllığını dört yılda bitirmek için geniş yayılan sosyalizm, kollektifleştirme ve düzenleme kurumu oldu.

“Kızıl Kırgızistan” gazetesinin “Rus halkının büyük yazarı” (5.Haziran, 1944) “Sovyet döneminin en başarılı ve en yetenekli yazarı” (14.Haziran) adlı makalelerinde Rus edebiyatının klasikleri ve Sovyet yazarlarının eserleri Kırgız dilinde çok büyük bir tiraj ile yayınlandı. Kırgız - Sovyet edebiyatının bundan sonraki gelişmesine önemli tesirler ettiğini söyleyebiliriz. Savaşın sonraki yıllarda gazete ve dergilerde demokratik yazarların eserleri yayınlandı. Bununla birlikte gazetelerde yayınlanan makalelerde bazı yazarların eserlerindeki yanlışlıklar ve hatalar gösteriliyordu.

1949 yılı Kırgız Vilayet ‘inin 25 yıllığı belirlendi. Başkent ve milli gazetelerde yayınlanan materyallerde SSCB halkının aile üyesi olan Kırgızistan hakkında köşe yazıları gösterildi.

1949 yılı Haziranda Kırgızistan’ın basını A. S. Puşkin’in doğum gününün 150. yılını belirledi. Bu kutlama milli gazetelerde ‘Rus halkının büyük şairi’ (Kızıl Kırgızistan 5 Haziran) “Rusya’nın ve dünya edebiyatının bilgisi”, “Puşkin’in eserleri Kırgız sahasında”, “Puşkin’in eserleri Kırgız dilinde” adlı makaleler ile yayınlandı. A.S. Puşkin’in eserleri Kırgız yazarları için literatürün zirvesi olduğu gösterildi⁹. Sonuç olarak 1951-1955 yıllarında halk çiftliğini yeniden kurma zamanında, basın sayfalarındaki belirli tema çiftliğin gelişmesi, fabrikaların kurulması vb. bir yönlü slogan eşliğindeydi.

3. Savaş Sonrası Kırgız Basını (1950-1980)

Tarihte “Gelişen Sosyalizm Zamanı” denilen zaman, daha doğrusu 1950-1980 yıllarında Sovyet yapısında objektifliğin olduğu zamandır. Bu zamanda basın rolü büyüktü ve yaşam aynası gibi kendi gücünü gösterdi. Çünkü KPSS’nin yeni programının, yeni kararlarının ana şartlarını halka yayıyordu.

Alınan kararların sayesinde sosyalizm yarışları düzenlenip, yarışın süresi geniş bir şekilde yansiyarak ön tecrübelerin yayınlanmasına ilgi gösterildi. Son dakika haberlerinde gazete sayfalarında yayınlanan tüm materyallerde; ulusal planın gerçekleşmesine, iş imkânının yükseltilmesine, halk çiftçiliğinin tüm alanının öneminin belirlenmesine ve onun zengin rezervlerinden yararlanılmasına değinildi.

Gazete ve dergilerin işleri arttı çünkü halkın öğrenme duygusu güçlenerek ilim ve teknik konusunda bilgi edinme isteği arttı. Basının ana konularından biri de sanayiye makinalaştırmak ve otomatik yapmaktı.

1959 yılı Mayıs ayında “Sovyet Basını” dergisinin, Haziran ayında “İzvestiya” gazetesinin işleri hakkında merkezi komite kararı kabul edildi. “Sovyet Basını” dergisi hakkında kararda derginin ana görevi olan basının partililiği ve sosyalliği söz konusu idi. Lenin prensiplerini istisnasız gerçekleştirme ve SSCB’nin halk çiftçiliğinin gelişmesinin yedi yıllık planının görevleri vaktinden önce ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirildi. İşçileri modernleştirmede basının düzenleme rolünün yüksek olduğu belirlendi. “İzvestiya” gazetesi o zamanın talebine layık aktüel, siyasi, çiftçilik, ideolojik, ruhsal ve etik problemler hakkında yazmaya görevlendirildi. Bu yazıdan anlaşılacağı gibi basının totaliter yapısı, ideolojik rolü büyük olmuştur.

1961 yılından beri çıkan “Köy Hayatı” gazetesi köyün hayatı, toplumsal ve medeni yaşamı, köy partisi, komsomol derneklerinin işlerini yansıtıyordu. Köy hayatının başarı propagandası,

⁹ Sooronbayev K. ‘Sovyet Kırgızistan basını’, Frunze 1970

kişisel terbiye, aile ve hayat meselelerini açıklayan süreli basın idi. “Köy hayatı” gazetesi yerel basın olarak halka açık, otoriter gazete oldu. 1960-80 yılları SSCB’nin altında olan Sovyet cumhuriyetlerin basınında önemli değişiklikler oldu.

Kırgızistan’da yeni bölgelerin oluşturulması nedeniyle 1971 yılının Ocak ayından itibaren “Isıkgöl Pravdası”, “Isıkkulskaya Pravda”, Talas bölgesinde oluşturulan “Lenin Tuusu”, “Leninskoye Znamya” gazeteleri çıkararak bölgesel gazetelerin sayısını sekize çıkardı. Halkın ulusal yapısı göz önüne alınarak bölgesel gazeteler Kırgız, Rus, Özbek dillerinde yayınlanıyordu. 1966 yılı 6 Martta “Sovyet Kırgızistan”, “Sovetskaya Kirgiziya” gazetelerinde eleştirel makalelerin tesirleri hakkında kararı kabul edildi. (Sovyetlik Kırgızistan, 6 Mart, 1966). Bunda parti organlarının, bakanlıkların ve başkanların eskiden almış olduğu kararlarını dikkatli bir şekilde incelenmesi uyarıldı. Bu önemli meselenin sırasında gazetelere eleştirel makaleler yazarak çare bulunması görevi verildi. Elbette basının ülkenin sosyal ekonomi ve kültürel gelişmesindeki propagandası da özel bir sırada yer almaktadır.

1966 yılı KPSS’nin XXIII toplantısında gazetelerin tirajını %40’a arttırmak, halka gazete dergileri ulaştırma hızı konuşuldu. Başkent gazetelerinin metni ülkenin büyük şehirlerine telgraf ile ulaştırılarak, “Pravda”, “İzvestiya” gazetelerinin materyalleri telgraf ile Frunze’ye (günümüzdeki Bişkek) gönderilmeye başladı. Neticede halk Moskova’da çıkan günlük gazeteleri okuma imkânına sahip oldular. Bunun özü ilim ve tekniğin geliştiğini gösterdi. 1976-1980 yıllarında SSCB halk çiftçiliği gelişmesinin ana yönlerinin projesi tartışılıp, tartışmaya devletin tüm kitle iletişim araçları ve vatandaşları da katıldılar.

Demek ki, 1950-1980 yıllarındaki kitle iletişim araçları o zaman için kendi görevini doğru bir şekilde yerine getirmişti.

4. Kırgız Basını 1975-1985 Yıllarda

20.yüzyılın 1975-1985 yıllarında Kırgız Vilayet’i başka Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi sosyal, siyasi, ekonomik yeniliklerin tesirindeydi. Cumhuriyette kabul edilen karar ve anlaşmalar hakkında resmi materyaller basın sayfalarının çoğunda yer almıştı. Kırgız komünist partisinin toplantılarında varılan karar ve emirler önem taşımakla birlikte toplumdaki yenilikler bir tarafta bırakılarak, aslında şartlı türde iki yöndeki (pozitif ve negatif) materyaller yayınlanmıştı. Pozitif yöndeki bu materyallerde ülke içindeki başarılar ve iş sektöründeki örnekler idi. Negatif materyallerde ise yurt dışındaki sosyalizm ideolojisine uymayan olaylar ve dış siyasetteki kusurlar üzerinde yapılmış eleştiriler yer almıştı.¹⁰ Bununla beraber 1976.yılı onuncu beş yıllıktaki hazırlıklar hakkında makaleler yazma görevi eklenerek 1980 yılına kadar basına özellikle bu görev verildi. Halkların dostluğunu güçlendirme toplumun hayatındaki ideolojinin birinci faktörü olmasıyla birlikte bu yöne ait görevler, gösteriler ve Sovyet altındaki cumhuriyetlerden gelen mektuplar çoğunlukta idi. Eğer basın sayfalarında on yıl içinde Kırgız gazeteciliği siyasi ve sosyal olayları incelediyse beş yıl içinde, önemli olaylar sayılarak basın sayfalarında aşağıdaki belirtilmiş konular yer almıştı:

1. Milli Vatan Savaşı’nın zaferinin 30.Yılı
2. 1976 yılında yapılmış Sovyet birliğinin KP BK’nın XXV. Toplantısı
3. Toktogul Barajı’nın Kurulması
4. Yeni beş yıllığa görevlendirmeler, onların gerçekleşmesi hakkında sonuç bildirimleri
5. IX. Sovyet film festivali

¹⁰ Vestnik MG, 2000, no:4

Basın kitle iletişim aracı ve propaganda aracından öne çıkararak burjuva ideolojisine karşı savaşta anti propaganda yapması ile basındaki Rus dilinin rolü hakkında gazetecilerin ve yazarların toplantısında ilgi duyulan etap diye aşağıdaki zamanı belirtsek olur.

1980-1985 yıllarında olmuş toplumsal siyasi olayalar:

1. 1980 yılında Moskova'da gerçekleştirilen kış oyunları
2. 1982 yılında Frunze'de gerçekleştirilen uluslararası gazeteciler formu
3. SSCB'nin kurulmasının 60. Yılı
4. Rönesans ideolojisinin yayınlanması

Basının önemli görevlerinden biri siyasi-toplumsal değişiklikler hakkında geniş enformasyon yaymak ve Sovyet ruhunda terbiye etme görevinin dışında yeni kabul edilmiş yenilikleri halka yaymak oldu. Onunla birlikte bugünün gözüyle bakarsak şimdiki basında çalışanlar için ders olacak olan toplumsal materyalleri okumak mümkündür.

1976-1982 yıllarında gerçekleşmiş gazeteciler toplantısından sonra çıkarılan gazetelerin arşivlerine bakarsak çoğunluğu enformasyon bilgileri ve ilim üyeleri tarafından yazılmış toplumsal türdeki makaleler idi. Başkent gazetelerine göre, yerel gazetelerin sayısı ve tirajı çoğalmıştı.

Merkezi parti organlarının ideolojisinin yayıncısı olan “Sovyetlik Kırgızistan” ve “Sovyetkaya Kırgızıya” gazetelerinde devletin baş işçilerinin sözleri, kararları ve emirleri ön sayfa da yer alıyordu. Bu olay 1980 yıllarının ikinci yarısına kadar geleneğe dönüşmüştü.

Gazetelerin sayfalarının çoğunluğunda haber, yabancı muhabirlik, rapor, propaganda köşe yazıları, röportaj ve sosyal yazı türleri yer almıştı.

1975 - 1985 yıllarında “Sovyet Kırgızistan” ve “Sovyetkaya Kırgızıya” gazetelerindeki önde olan gazeteciler A. Morkov, K. Cunuşaliyev, İ. Koşlayev, İ. Colmuhammedova, A. Şarovskaya, L. Krasnoşenko, L. Unişenko, A. Usuyev, A. Usubakanov, T. Mamitov'du. Gazetenin altıncı ve yedinci sayfasında yerel muhabirlerin sosyal yarışın liderleri hakkındaki özel materyalleri yer alıyordu. Bu ofise gelen mektuplardan dolayı anlaşılıyor. “Sovyetlik Kırgızistan” gazetesinin editörü olarak 1975 yılından 1985 yılına kadar C. Tursunov, “Sovyetkaya Kırgızıya” gazetesinin ise V. G. Şepel çalışmış.¹¹

Gazetelerde 1989 yılına kadar; Parti Bölümü, Sovyet İnşaat Bölümü, Sanayi Bölümü, Taşıma Araçları Bölümü, Çiftçilik Bölümü, Edebiyat ve Sanat Bölümü yer almış.

1975-1985 yıllarında Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gazetelerinde Sovyet ideolojisine uygun siyaseti yansıtan Kırgız ve Rus dilinde 8 cumhuriyet, 6 bölgesel, 40'tan fazla ilçe gazeteleri ve 6 dergi yayınlanıyordu.¹²

5. Yeniden Yapılanma Döneminde Kırgız Basın Tarihi (1985- 1991)

KPSS BK 1985 yılı Nisan ayı toplantısında devlet tarafından sosyal kurumu tamamen değiştirme hareketi, planlı çiftçilikten pazar ekonomisine geçmek ve bunun neticesinde ortaya çıkan kargaşa toplumdaki enformasyon akışını tamamen değiştirdi. Bir partinin ideolojisini destekleyen gazetelerin rolü değişerek KPSS'nin gücü azalmaya başladı. Cumhuriyet partisinin iki gazetesi, “Sovyetlik Kırgızistan” ve Sovyetkaya Kırgızıya” da yayınlanan materyallerin etkisi hakkında hazırlanmış editörlerin raporları BK'nın bürosunda incelenerek çare aranmaya başlamıştı.¹³ Bu zamanda Kırgızistan'da ilçe ve bölge gazeteleri ile birlikte

¹¹ Sovyetlik Kırgızistan, F, 1975- 85(arşiv materyali)

¹² Kırgız SSCB'sinin basın arşivi, F. “Kırgızistan”, 1983

¹³ “Kırgız Tuusu”, 2001, 21-24 Eylül

128 gazete ve dergi yayınlanıyor, yıllık tirajı ise 264 milyondur.¹⁴ Rönesans era'nın gelişi ile medyaya gözlem azaldı ve çok sesliliğe yol verilerek siyasi sansür yasaklandı. Serbest medyasız serbest siyasi kurum yoktu. Bunun sonucunda, yeni yapının asıl amacı ikinci planda kalarak ekonomik sorunlar ve millî siyasi ilgi ön plana çıktı. Medya Kırgızistan'daki komünist partisinin otoritesinin düşmesine ve kaybolmasını etkiledi. Özellikle 1991 yılının Ağustos ayından sonra siyasi devrim Kırgızistan'da süreli basınla gelişmesine yol açtı. 1991 yılı Ağustos ayına kadar SSCB'de medyanın sahibi devlet ve devletin bakanlığı KPSS idi. Serbest basınlar ortaya çıkarak Basın Bakanlığı basını kollamak ve Kırgızistan'da medyanın kaynağını oluşturmak için imkân sağladı. 1991 yılında Kırgızistan'da medyanın finans kaynakları yıkılarak paranın değeri kayboldu. Bundan dolayı komünist ideolojisinin desteği olan gazete ve dergiler asıl ekonomik gelişme imkânını yitirdi. Devletin desteğine sahip olan bazı gazeteler "Asaba" (Bayrak), "Kırgız Tuusu" (Kırgız Bayrağı), "Slovo Kırgızstana" (Kırgızistan Sözü) bu krizden çıktı. Fakat diğer gazete ve dergiler çıkmadılar.

6. Bağımsızlık ve Demokratik Yapılandırma Döneminde Kırgız Basını

1992-1993 yılları gazetelerin sayısı azaldı. Kırgızistan'ın basınının gelişmesindeki önemli yıl olarak tarihte kalıyor. Bu yıllar medyanın yapısında bir sürü değişiklikler oldu. Yeni basınlar, yeni televizyon kanalları açıldı.

Siyasi rejim Kırgızistan'ın medyasının kalkınmasının sebebi oldu. Dünya tecrübesi gösterdiği gibi kriz zamanlarında siyasi devlet faktörü, siyasi güç ülkenin gelişme yönünü belirledi.

1993 yılı neden önemlidir? Hedefli para gazeteciye sipariş ile yazdığı materyali ve yayınlanan makalesi için ödenmeye başlamıştı. Dolayısıyla medyanın özel mülk olmasına yol açtı. Gazeteci gazete sayfasındaki ve yayındaki yerini satmaya başladı. 1994 yılı Kırgızistan'ın medya sektörünün gelişmesine ilgi gösterildi. Finans piramidindeki gelişme ve serbest basının güç alması medyanın güçlenmesine neden oldu.

Toplumun herhangi bir üyesi basına kendi fikrini yayma hakkına sahip oldu. Birbirine ters yönde olan iki hareket başladı. Medyanın demokratik olması ve ona yönelik devletin tesirini güçlendirme hareketleri idi. Kırgızistan'daki siyasi ekonomik durum çift yönlü basına yol açtı: Birincisi devlet gazeteleri, ikincisi devlete ait olmayan serbest basınlar.

Demokrasinin zaferi olarak türlü tipteki basınlar ortaya çıktı. Önceden tüm medya araçları devletin organı olarak devlet ideolojisini yayınlıyorsa, 1998 yılında yaklaşık 20 parti, 15 toplumsal kuruluş, 30 mesleki, 18 sanatsal birlikler, çok sayıdaki medeni aydınlatma, hemşeriler, kadınlar ve genç topluluk kurumları sisteme girmişti.

Son on yılın içinde çeşitli alanda çalışan gazeteler, genel siyasi alanı kapsayan basınlar ortaya çıktı. Örneğin, ülkenin sosyal siyasi hayatına aktif katılan, halka anında haber ileten "Kırgız Tuusu", "Asaba", "Erkin Too", "Slovo Kırgızistana", "Kırgız Ruhı", "Veçerniy Bişkek" vb. gazetelerdi. Bu gazeteler aslında ülkenin ekonomisine, siyasetine ilgi gösterip, o alandaki başarıları yayınlamaya problemleri çözmeye çalışıyordu. Ülkenin ekonomik ve siyasi kamuoyu yaratmada, herhangi bir siyasi adımları atmada bu basınların rolü büyüktü.

Toplumun sosyal yaşamına katılarak gündelik hayatı ve ters yönlerini yayınlayan gazeteler: "Aalam", "Arman", "Tagdır", "El Tamırı", "Ata-curt", "Ak bata", "Manas Urpaktarı" vb. Bu gazeteler halkın sosyal hayatını yansıtmakla birlikte halkın analitik gözlemlerini yayınlıyordu.

Bunun dışında çeşitli yöndeki basınlar ortaya çıktı. Örneğin, cumhuriyetin kültürel hayatını yansıtan, kültürü ve ondaki haberleri geniş bir şekilde yayınlayan basınlar: "Obon", "Külkü", "Kerbez", "Kırgız Karavan" vb. çıktı.

¹⁴ "Kırgız Tuusu", 1998, 7-9 Nisan

Toplumdaki yasa meselesini propaganda yapan, yasa işlerine eleştiri yapan gazeteler de çıkmaya başladı. Onlar: “Delo No”, “Suç ve Ceza”, “Betme-Bet”, “Jungli Zakonu”, “Kriminal”, “Kriminaldik Sensasya” vb. bunlarda toplumdaki ceza olayları, yasaya karşı çıkmalar, hukuk ve mahkeme organlarının doğru ve yanlış kararları, kazalar, savaş konusu ve başka meseleler yayınlanıyordu.

Akla gelmeyen âlem sırları, galaksi, uzay büyüğü astronomi ve parapsikoloji konularını özellikle yayınlayan gazeteler : “Aalam”, “Sırlı Dünya”, “Magiya” vb. ortaya çıktı ve okurlarına kavuştu. Çoğunlukla yetmiş yıldan beri açıklanmayan bilim sektöründeki değişiklikler hakkında materyaller yazılıyordu ve kitlesi genişti.

Bunlarla birlikte her zaman yasaklanan erotik konusundaki erotik aydınlatma gazeteleri yayınlandı. (“Payşamba”, “Süyüü”, “Periştem”, “Kız Cigit”, “Mahabat Meydanı”, “İntim”) Bunlarda devlet ve din tarafından yasaklanan erotik meselelerini önceden şekillenmiş sınırlardan çıkararak makaleler yazılıyordu. Kitlesi gençler ve orta yaştaki insanlardı.

Erotik konudaki basınların azalmasına yönelik ve dini yaymak amacıyla dini basınlar ortaya çıktı. Örneğin: “İslam Medeniyeti”, “Kom Cana Üy- Bülö”, “Şeriat”, “Senin Yolun”, “Ümit Nuru” gibi dini basınlar yayınlandı.

Ülkemizde kadınsal sorunları ele alan özellikle kadınlara yönelik gazete ve dergiler yayınlanmaya başladı. Bunlar “Asılzat”, “Jenskoye Delo”, “Ayalzad”, “Kızdın Sırı”, “Tunuk” basınlarıydı. Bu tür gazetelerde kadınlara yönelik makaleler: anne ile kızın, gelin ile kaynananın ilişkileri, çocuk büyütme, gelenek, sağlık, güzellik, moda ve kıyafet hakkında türlü tavsiyeler yer almıştı.

Çeşitli kurum ve partilerin de gazeteleri çıkmaya başladı. Bişkek Düzenleme Kurumu’nun “Bipost” gazetesi, “Uçkun” Kurumu’nun “Rif” gazetesi, Kırgızistan Komünist Partisi’nin “Pravda Kırgıstana”, Kırgızistan Demokratik Hareketi’nin “Meydan”, “Akbatam” gazeteleri, “ Absolit” Ajansı’nın “Absolit Ekspres” gazetesi Kırgız Televizyon ve Radyo Kurumu’nun “KTR-obo” ve “Pramida” Televizyon Kurumu’nun “Pramida Plus” gazeteleri vb. ortaya çıktı.

Bunun yanı sıra çocuklara yönelik “Aydanek”, “Pramidka” gazeteleri çıktı.

Genelde gazeteler: sosyal-siyasi ve sosyal-kültürel diye ayrılıyor. Siyasi yönden bakarsak: devlet siyasetini destekleyen siyasi basımlar ve devlete muhalif olan serbest basımlardı. Devlet gazeteleri: “Kırgız Tuusu”, “Erkin Too”, “Slova Kırgıztana”, “Naşa Gazeta”, “Kut Bilim”, “KTR-obo”, “Kırgız Medeniyeti” ve bölgesel, ilçe gazeteleriydi. Muhalif gazeteleri ise: “Asaba” ve “ Respublika” idi.

Pazar ekonomisi durumunda gazetelerin birinci meselesi olarak finans meselesi öne çıkıyor. Bu yüzden gazeteler finans kaynağı olan reklama özel ilgi duyuyordu. Kar yönündeki gazeteler : “Veçerniy Bişkek”, “Rif”, “Absolit Ekpes”, “Allo, Reklama”, “Kupi-Proday”, “Rektaym” vb. Bu gazeteler reklam veren şirketleri çekme amacıyla okurlarına ilginç ve sansasyon materyalleri, delilleri ve uzmanların tavsiyelerini yayınlıyordu.

Zor dönemde basının yukarıdaki gibi türleri ortaya çıktı. Fakat onların bazıları pazar ekonomisine dayanamadı ve sonunda kapandı. Onların yerine yeni gazeteler çıktı.

Bağımsızlığı kazandıktan sonra önceden yasaklanan konulara yeniden ilgi duyuldu. Tarihteki, siyasetteki, ekonomideki, edebiyattaki ve medeniyetteki yasak konular açılarak yayınlandı. Bir fikir hakkında karşı görüşler ve tartışmalar arttı.

Gazetelerde tür değişiklikleri hızla değişmeye başladı. Önceden geleneksel tür kullanılırken sosyal görkemli tür nadir kullanılıyordu. Şimdi ise birkaç türün birleşik yazıldığı makaleler ortaya çıktı. Olayı anlatma canlandırma çok kullanılıp sonunda problem anlatılıyordu. Bunun

yanı sıra gazete dilinde değişiklikler oldu. Önceki kalıp haline gelen dilde yazılmaksızın sözel stil çok kullanılarak ağızlar, lehçeler, argolar ve başka dilden gelen sözler kullanıldı. Demokratik gazeteciliğin yukarıdaki gibi avantajlarının yanında birçok dezavantajları da vardı. Deliller kanıtlanmadan, kontrol edilmeden yayınlanarak çoğu zaman dedikodulara yer verildi. Gazetelerin satılmasını arttırmak için ilginç oyunlar ve bulmacalar, telefon iletişimleri (“Tüz Baylanış”, “Sır Telefon”, “Peycer”), tanışma köşeleri açılıp onlara para ve eşya ödülleri koyarak yeni yöntemle okurları kendilerine çekiyorlardı. Basınların artmasıyla bir yönde birçok gazetenin olması, pazar ekonomisinde o gazetelerden sürekli çalışma ve araştırma talep ediliyordu. Fakat gazetelerin çoğalması, bir delilin birçok yönden verilmesi objektif ve doğru bilgi alınmasını sınırlayarak hangi fikir çok olsa o fikre inanmaya mecbur bırakıyordu. Gazetelerin tasarımında, dış görüntüsünde birçok değişiklikler oldu. Tekniğin gelişmesiyle tasarım bilgisayarın yardımıyla yapılarak istediği gibi gazete yapmaya imkân verdi.

Zaman geçtikçe Kırgız gazeteciliği dünya standartlarında kabul edilen bazı kurallara uymaya başladı. Bugün bizim için enformasyon endüstrisi mülkiyetsiz, enformasyon endüstrisiz kontrol edilmiyor ve haberlerin bir açıklaması olmuyor.

Resmi bilgilere dayanılarak 1992 yılından 2001 yılına kadar ülkemizde 398 medya kaydedilmiş. Onun 255’i gazete, 69’u dergi, 25’i TV kurumu ve 19’u radyo. Onlar bütçeden ve özel mülk kaynağından finans desteği alıyordu. Ülkemizde basın medyası çok yönlüdür. Bu ise toplum hayatındaki tüm sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel görüntüleri yansıtıyor ve okurun talebini yerine getirmek için eğlence ve ceza temasında materyaller yayınlıyor. Kırgızistan’da demokratik prensipleri tutularak basın serbestliği elde edildi. Bu yüzden Kırgızistan’da serbest basının gelişmesi cumhurbaşkanı Askar Akeyev’in adı ve onun reformu ile anılıyor.

Kırgızistan’ın Kitle İletişim Araçları’nın gelişmesinin dördüncü aşaması 1999 yılında başlamış ve 2005 yılının 24 Martına kadar devam etmişti. Bu dönem diğer dönemlerden sakin olması ile farklıydı. Medya analitiği B. Bagdikyan; “Demokrasinin liderleri doktorlar, falcılar, krallar ve diktatörler gibi askeri gücü kontrol etme enerjisi ile enformasyon akışını da kontrol ediyorlar”¹⁵ diye yazmış.

Bazı gazetelere ve orada çalışanlara kısım göstererek ya da rüşvet vererek, olmasa korkutarak, hatta gazetelerin kampanyalarını satın alarak devlet adamları gazetelerin yapısını ve ideolojisini kendi aleyhine değiştirmeye çalıştılar. Bu durum ABD’nin Bağımsız Kurumunu kurmasıyla ortadan kaldırıldı. Bişkek’te kurulan “Freedom House” bağımsız basın evi kurumu tarafından “Kişisel hakların alanındaki eylemcilere destek” projesi sunuldu. Kurumun müdürü Djennifer Vindzor 2003 yılının 14 Kasımında açılış töreninde projenin amacını şöyle açıklamıştı. “Yeni basın evi, söz özgürlüğüne ve Kırgızistan’da hatta Orta Asya’da basının düzenli bir şekilde gelişmesini sağlayacağını düşünüyorum”¹⁶ Basın evini kar amacı gütmeyen “Medya’ya destek merkezi” kurumu yönetiyor. Basın evinin hizmetlerinden gazeteler yararlanmaya başladılar. Bu kendi sırasında keskin makaleleri yazmaya yol açtı. 2002 yılının Mart ayında gerçekleşen Aksı olaylarının¹⁷ neticesinde muhalif gazetelerin ve kanallarının yayınları çoğaldı ve tesiri arttı.

Zamanın geçişiyle devlete olan itirazlar güç alarak halkın mitinglere çıkması, ters fikirdeki gösteriler yapması çoğalmaya başlamıştı. Halkın isteği devlet yapısının değiştirilmesi, ülkedeki durumun iyileştirilmesi ve halkın yaşamını geliştirme konusunda idi.

¹⁵ B. Bagdikyan “Medya’nın tekkeleşmesi” M., 1987, 39s.

¹⁶ “Freedom House” basın açıklamasından, 2003, 14 Kasım

¹⁷ Kırgızistan’ın Üzengikuş yerini Çine satmakla suçlanarak hapiste cezasını çeken devlet bakanı A. Beknazarov’un bırakılmasını isteyerek halk Calal-Abad bölgesinde miting yapmıştı.

Cumhurbaşkanı tarafından 2005 yılı, Sosyal Süreç ve İnşaatın Kurulması yılı olarak kabul edilmişti. Bu yüzden Ocak ayından başlayıp basında bu yılın görevleri, amaçları ve planları hakkında yazılar yayınlanmaya başlamıştı. Bu yönde “Slovo Kırgızistana” gazetesi, bakanların cumhurbaşkanına ve halka yönelik “Evimizdeki barışı ve uyumluluğu korumak” adlı temyizi, gazete muhabirlerinin başbakan ile “yapılmış ve yapılması gerekenler” konusundaki röportajı, Kırgız halkının beşinci toplantısının raporu ve cumhurbaşkanın “Temiz Kırgızistan” programı hakkında fikirlerini yayınlarak okurların ilgisini çekebildi.

Zaman geçiyordu ve 2005 yılındaki parlamento seçimlerine az kalmıştı. Bütün basınların ana konusu bu seçime yönelik ajitasyon materyalleri idi. Parlamento seçimlerinden ülkenin sonraki yönü ve gelişmesi belli olacaktı. Bu sebeple parlamento yönetmenleri halkın adil seçim yapması konusunda bilgi vermek için gazeteleri kullanmışlardı. Bunun yanı sıra basının tek taraflılığı güç almıştı, devlet gazeteleri devleti destekleyen muhalif ise devlete karşı protesto materyalleri yayınlıyordu. Örneğin, “Slovo Kırgızistana” gazetesinde “Halkı yanıltmayı bırakın!”, “Seçimleri kim mitinge dönüştürüyor”, “Provakasyon – muhalifin ekmeği”¹⁸ gibi makaleler yayımlandı. Benzer yöndeki bir diğer gazete “Kırgız Tuusu” idi. Tam tersi konudaki gazete ise “MSN”. Bu gazetede yer alan konu başlıkları aşağıdaki gibiydi “Devlet parlamento seçimlerine karışıyor”, “Muhalif birleşiyor ve güçleniyor”, “Sivil toplum olacak mıyiz?”¹⁹

Dolayısıyla seçimin sonucu da devlet ve muhalif gazetelerinde farklı verilmişti. Seçimlerden sonraki “Kırgız Tuusu” devlet gazetesinde yayınlanan makale başlıkları şöyledir: “Seçimler temiz ve adil geçti” ve “Seçimler objektif ve adaletli geçti”²⁰. Muhalif gazetesi olan “MSN” gazetesinde yer alan başlıklar ise: “Gerçekten adaletsiz seçimler”, “Sahte seçimlerin sonu olacak mı?”, “Halk inanmıyoruz diye bağırıyor”²¹.

Hem muhalif hem devlet gazeteleri halkın güvenini kazanamamış ve onların objektifliği söz konusu bile olamamıştır. Tam tersi basın hareketleri seçimleri daha da zorlaştırıyordu. Bir olaya tek taraflı bakmak her zaman olayın gerçeklerine değinilmesine engel olmuştur. Seçimlerden sonra basının ve televizyon haberlerinin ana konusu seçimin sonucunun değiştirmesi ve yapılmasındaki hatalar üzerine yapılan itirazlar, protestolar, mitingler olmuştu.

Böylece medya haberleri halk hareketinin sonlanması ile 2005 yılının 24 Martında devletin değişmesine sebep oldu. O gün halk mitingi ayaklanarak devlet evine yöneldi ve cumhurbaşkanı Askar Akayev’in mecburen kaçması ile “Kırgızistan halk hareketi”nin başkanı olan K. Bakiyev’in cumhuriyetin başına gelmesi ile sonuçlandı. 10 Temmuz 2005 yılında tüm Kırgız halkının oy vermesi neticesinde Kırgızistan cumhurbaşkanı olarak K. Bakiyev seçildi.

24 Mart 2005 yılından sonra da Kırgız basını gelişmeye devam ediyor ve çeşitli projeler üstleniyordu. Fakat bu vakitten sonrası sakin planlı bir şekilde idi. Devletin değişmesi ile “Kırgız Tuusu” ve “Erkin Too” gazetelerinin editörleri değiştirildi. Gazetelerde çoğunlukla sosyal sorunlar, yasa, mahkeme reformlarının yenilenmesi ve rüşvet hakkındaki materyaller yer aldı. Muhalif gazeteleri sayılan “MSN”, “Agım”, “Respublika” gazeteleri devlete ters yöndeki materyalleri azaltarak çoğu zaman devlet işlerinin objektif yazmaya başlamışlardı. Bağımsız gazetelerde de böyle görünüm izleniyordu. Fakat ilk zamanlar önceden devlet basını olan “Veçerniy Bişkek” yeni devletin hataları ve kusurları hakkında materyaller çıkartmıştı.

Yeni devlet medyanın devletten bağımsız olmasını öne sürüyordu. Cumhurbaşkanı K. Bakiyev’in Kırgız medyasının müdürü ile “Medya ile dialog” başlıklı görüşmesinde: “Bakan olarak çalıştığım zamanlar basının kısıtlanmasını ve ona zulüm yapılmasını görüyordum. Bu

¹⁸ “Slovo Kırgızistana”, 2005, 10 Şubat – 8 Mart

¹⁹ “MSN”, 2005, 11,12,15,21 Ocak, 22,23 Şubat, 4 Mart

²⁰ “Kırgız Tuusu”, 2005, 1,3,15,17 Mart

²¹ “MSN” 2005, 1,4,18 Mart

yüzden medyanın bağımsız ve özgür olması için elimden geleni yapacağım.” Devlet ve muhalif gazetelerde gazetenin müdürleri, gazeteciler, okurlar, izleyiciler ve dinleyicilerin fikirleri yayınlanıyordu.

2005 yılında cumhurbaşkanının aldığı kararda medyanın geniş alanda çalışması ve enformasyonu objektif yansıtması amacıyla “Kırgız Tuusu” ve “Slovo Kırgızistana” gazetelerini kampanyalaştırarak devlet gazetesi olmasından kaçınılmıştı. Devletin kararlarını ve emir ricalarını yansıtma amacıyla tek devlet gazetesi olarak “Erkin Too” kalmıştı.

Nisanda devlet tarafından alınmış kararların gerçekleşmesini talep ederek halkın yine ayaklanması ile basının propaganda ve ajitasyon yapma ve halk hareketlerini düzenleme yeteneğine sahip olduğunu bir kere daha göstermişti. Bu mitingde kitle iletişim araçları önemli yere sahipti. Mitingin katılımcıları Kırgızistan’ın demokratik bir ülke olması için yapılacak 10 reformu sunmuştu. Bunlar basınlarda geniş alana yayınlanıyordu. Böylece 2006 yılının 8 Kasımında devlet tarafından Anayasa’nın bazı yasaları yeniden yazılmasına karar alınmış ve cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştı.

Bunun yanında 24 Mart 2005 ve 7 Nisan 2010 tarihlerinde 5 yıllık arayla iki kez siyasal devrimlerle gerçekleşen siyasi iktidar değişimleri ülkenin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan gelişmesini yavaşlatırken, basının yapısal olarak gelişip, ilerlemesini de engellemiştir. Bu süreçten en çok etkilenen yerel gazeteler olmuştur. Bağımsızlığa kadar sermaye, personel, teknik altyapı ve baskı ve kâğıt desteği alan gazeteler, devletin desteğini çekmesiyle birlikte kan kaybederek, taşrada etkisini yitirmeye başlamıştır. Devlet bütçesine yük olduğu düşünülen ulusal ve yerel basın kuruluşları özel sektöre devredildi veya İl ve İlçe Halk Meclisleri tarafından çok az sayıda gazete yayımlanmaya devam edilmiştir. Basında, çalışmanın şekli ve metodu değişiyor, ama esas amacı her açıdan gelişmiş insanı yetiştirme, yeni bağımsız demokratik toplumu kurma olarak kalacaktır.”²²

Yukarıdaki belirtilmiş olaylara bakarak Kırgız basını zor fakat başarılı bir yol geçirmiş. Basının her zaman objektif olması imkânsız olsa da ona yönelik çabalar gösterilmesinin kendisi zaten büyük tecrübedir. Son bir asır içerisinde Kırgız basını çok olay yansıtarak şu anki demokratik basın özgürlüğünü elde etti.

KAYNAKÇA

İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986.

İstoriya Kirgizskoy SSR, Cilt 3, Frunze, 1986.

S.Yusupov, Oçerk İstorii Kulturno-Prosvetitelnoy Rabotı v Sovetskom Kirgizstane (1918-1965), Frunze, 1981.

Mambetsaiyev T. M. ‘Kırgızistan’ın basını sosyalizm ve komünizme giriş zamanında’ Frunze,1984.

Sooronbayev K. ‘Sovyet Kırgızistan basını’, Frunze 1970.

Sovyettik Kırgızistan, F, 1975- 85(arşiv materyali).

Kırgız SSCB’sinin basın arşivi, F. “Kırgızistan”, 1983.

B. Bagdikyan “Medya’nın tekkeleşmesi” M., 1987.

İsayeva Asel “Pressa Demokratiyaga, Demokratiya Pressaga”, Bişkek, 2002.

Gazeteler

“Erkin Too”, No:1, 7.Kasım, 1924.yılı

²² İsayeva Asel (2002) “Pressa Demokratiyaga, Demokratiya Pressaga”, Bişkek.

“MSN”, 2005, 11,12,15,21 Ocak, 22,23 Şubat, 4 Mart

“Slovo Kırgızistana”, 2005, 10 Şubat – 8 Mart

“Kırgız Tuusu”, 2005, 1,3,15,17 Mart

“MSN” 2005, 1,4,18 Mart

“Kırgız Tuusu”, 1998, 7-9 Nisan

“Kırgız Tuusu”, 2001, 21-24 Eylül

